

Међународна летња школа о интимности у женској књижевности

У Љубљани је од 22. до 27. августа 2022. одржана међународна летња школа под називом *INTIMACY IN WOMEN'S WRITING AND READING* у оквиру CEEPUS мреже *Women Writers in History* и у организацији Универзитета у Новој Горици, уз подршку *Women Writers Route* и других организација.

Учествовало је 22 студента из седам земаља (Бугарске, Пољске, Румуније, Словеније, Србије, Хрватске и Чешке). Поред предавачица из наведених држава, учествовале су и колегинице из Велике Британије, Летоније, Финске и Шведске.

У оквиру летње школе одржана је дводневна конференција *Censoring intimacy in women's writing and reading in the long nineteenth century: 3rd international exploratory workshop*. Књига апстраката под насловом *Censoring intimacy in women's writing and reading in the long nineteenth century : 3rd international exploratory workshop : 23-24 August 2022 Ljubljana, Oton Župančič Library / [editor Ivana Zajc]. - Nova Gorica: University of Nova Gorica, 2022 ISBN 978-961-7025-23-1 COBISS.SI-ID 115581699*) налази се на линку: https://www.ung.si/documents/1260/Booklet11_8_V8UoDBm.pdf.

Овде доносимо детаљан извештај о збивањима и утисцима једне од учесница из Србије, Марије Босанчић, студенткиње докторских студија на Филолошком факултету Универзитета у Београду.

Утисци из Љубљане

Последње недеље августа 2022. године били смо део једне креативне летње школе у Љубљани коју је организовао Универзитет у Новој Горици. Бавили смо се темом интиме у женском писању и читању (*Intimacy in Women's Writing and Reading, CEEPUS Network Women Writers in History*), а главно питање са којим смо се сусрели већ првог дана било је: *Шта је интима/интимно/интимност за нас?* Током шест дана формално, али и неформално, разматрали смо ово питање у различитим контекстима, слушали и дискутовали, делили интерпретације и идеје које би могле бити од значаја за анализу интимног и цензуре у књижевности.

Имали смо прилику да, већ од самог почетка летње школе, осетимо срдачност наших домаћина, у Вили Златици,¹ где смо учествовали у првим радионицама које су држале проф. др Маша Грдешић и проф. др Кармен Дућу (Carmen Duțu).

Вила Златица

Ту смо имали прилику да започнемо дијалог о интимном у књижевности и шта оно подразумева; зашто се женском, али у исто време и неозбиљном литературом схвата она која обилује осећањима; зашто јој се (нажалост) придаје мање значаја у односу на књижевност из канона; зашто је канон и даље одбија; како су ауторке морале да се довијају не би ли крчиле пут ка слободном изразу, а самим тим и слободном простору. На предавању проф. Грдешић пратили смо и анализу конкретних примера текстова четири савремене хрватске ауторке – Јасне Јасне Жмак, Норе Верде, Луције Тунковић и Лане Пуканић. Потом смо се кроз експерименталну вежбу и теоријско предавање проф. Дуту упознали с идејом да не постоји једна универзална дефиниција интимног, већ различите *интима/интимности*, које су, такорећи, индивидуалне, али не побијају нити угрожавају једна другу, већ се уливају, преплићу и отварају међупростор који је више флуидан него статичан и јасно разграничен.

Краћу паузу од радионица имали смо други и трећи дан, када смо присуствовали конференцији *Censoring Intimacy in Women's Writing and Reading in the Long Nineteenth Century, Exploratory Workshop*, организованој у оквиру овог пројекта. Омогућивши нам да чујемо све ове предаваче, организатори су нам пружили прилику да проширимо видике и знања. Уводним обраћањем конференцију су започели проф. др Катја Михурко Пониж (Katja Mihurko Poniž), координаторка пројекта, и др Ален Ширца (Alen Širca), председник словеначког Удружења за компаративну књижевност.

Уводним предавањем *Introducing Intimacy and Censorship*, проф. Михурко Пониж

нас је кроз сажето и кохерентно излагање упознала с главним појмовима и проблематиком коју анализа *интимног* у књижевности, тачније женској књижевности, носи са собом – од тога да су жене објављивале под псеудонимима, до тога да постоји мноштво примера аутоцензуре, родне цензуре, цензуре его-докумената.

Следеће предавање које смо слушали било је *Reader and Author as Censorious and Exposing Agents: Experiential Readings of Responses to Censored Intimacy in Swedish Alfhild Agrell's Rädad*, проф. др Биргите Линд Естел (Birgitta Lindh Estelle). Указала је на то да цензура постоји одувек, али да се скрива иза различитих маски, преобликује у различите форме и да није увек истог интензитета, поменувши да читаоци перципирају текст на основу свог искуства и одговарају на њега различито, у зависности од свог социјалног положаја (више или мање прихватајући неке идеје у датом тренутку). Надовезујући се на дефиницију цензуре Хелен Фрешвотер (Helen Freshwater) и прихватајући идеју Торил Мои (Toril Moi) о читању као расположењу пре него методи, проф. Линд Естел тежи томе да усмери пажњу на транснационалну стратегију мапирања женског стваралаштва које је потискивало или пак откривало интимно.

Потом је проф. Дуту одржала предавање на тему *Censoring the Nation: Martha Bibesco's Exile of Intimacy*, које нам је омогућило детаљан увид у теоријски оквир на ком проф. Дуту ради, поткрепљен примером ауторке Марте Бибеску, која се нашла на међи: Румунка која ствара искључиво на француском језику. Тиме је, у ствари, било отворено питање стваралаца који су маргинализовани, а који су тежили да својом транснационалном перспективом деконструишу вечни наратив о изгнанству.

Кроз излагање проф. др Алене Долежалове (Alenka Jensterle Doležalová) *How to Become a Poet at the Turn of the Century: Male Censorship and the Female Poet*, имали смо прилике да чујемо нешто више о Види Јерај (Vida Jeraj), словеначкој списатељици, и њеном стваралаштву, али и утицају и, с тим у вези, притиску који је трпела од својих мушких колега, књижевних критичара – Јосипа Мурн-Александрова (Josip Murn-Aleksandrov) и Антона Ашкерца (Anton Aškerc). Ово предавање нас је (можда) навело да много више размишљамо о томе колико су списатељице, али и генерално уметнице, биле ограничене и спутане у свом стваралаштву, колико их је у свему томе одређивало мушко мишљење – и колико је то вероватно и данас случај.

Наредно предавање, енергично и инспиративно, одржала је др Хенријета Парч (Henriette Partzsch) на тему *Correcting Unfeminine Emotions: Translator interventions in French and Spanish Versions of E. Marlitt's "Das Geheimnis der alten Mamsell" [The Old Mamsell's Secret, 1867]*. Др Парч нам је скренула пажњу на то колико се може изгубити

у преводу, али и колико се управо може намерно изоставити не би ли се публика придобила и/или васпитала. Оно што се сматрало недостојним (емоције) или увредљивим (с религијске тачке гледишта), било је ограничено или адаптирано тако да одговара „универзално прихватљивим“ (мушким) правилима и/или вредностима. А имајући у виду да ови романи, о којима је др Парч говорила, прате развој јунакиње и да су пласирани за жене и децу, директни уплив преводаца указује на жељу да се лако утиче на публику у циљу да се дубље контролише или „сачува“ од непожељних емоција (вероватно беса) и идеја (вероватно бунта).

Последње излагање првог дана конференције било је посвећено промоцији књиге *Women Writing Intimate Spaces: The Long Nineteenth Century at the Fringes of Europe*, које је водила онлајн проф. др Виола Паренте-Чапкова (Viola Parente-Čapkova), уз разговор са гошћом из издавачке куће Брил (Brill), Кристом Стивенс (Christa Stevens), која нам је дала више информација о самом издавачком процесу.

Међутим, крај предавања није био и крај нашег дана. Продужили смо у организовани обилазак Љубљане. Из библиотеке Отона Жупанчића (Oton Župančič) упутили смо се ка Миклошићевом (Miklošičev Park) парку, где смо видели његову бисту. Одатле смо наставили Миклошићевом цестом, у којој се налазе прелепе, шарене, пажљиво очуване зграде од националног значаја. Тим путем дошли смо све до Прешерновог трга где смо чули дирљиву причу о неуслишеној љубави Франца Прешерна (France Prešeren) према младој Јулији Примיצовој (Julija Primic), ћерки богатог трговца.

Љубљана, Прешернов трг

Затим смо Волфовом (Wolf) улицом дошли до парка Звезда, кроз који се називају Конгресни трг и Универзитет у Љубљани с једне стране, а с друге Уршулинска црква (Cerkev svete Trojice), Словеначки школски музеј и гимназија Јожета Плечника (Jože Plečnik). Спустили смо се до реке и, прешавши Љубљаницу преко Рибљег моста (*Riblja brv* – Fishmarket Footbridge), упутили се Кључавничарском улицом (Ključavničarska ulica) ка градској општини. Целом дужином ове улице ходали смо поред скулптуре коју је израдио Јаков Брдар (Jakov Brdar), а чија је сврха да укаже на то да свако кроз живот мења безброј маске. Стигавши до трга испред градске општине дошли смо до фонтане инспирисане Бернинијевом римском Фонтаном четири реке, то јест, Робовом фонтаном или Фонтаном три реке, која заправо персонификује три крајске реке: Саву, Крку и Љубљаницу. Следећа станица била нам је Катедрала Светог Николаја или Љубљанска столница, посвећена светом Николају, заштитнику рибара и морепловаца. Одатле смо се спустили до тржнице, посматрајући празан простор и, захваљујући причи водича, могли смо да замислимо колико је ту живо када је тржница активна. Прошавши тржницу, стигли смо до Змајског моста, првог љубљанског армирано-бетонског моста. Потом смо стигли до Водниковог споменика, посвећеног песнику Валентину Воднику (Valentin Vodnik), постављеном 1889. испред Љубљанског лицеја с идејом да сваки дан поздравља ученике који улазе у школу која је некада била на тргу иза самог споменика.

Обилазак смо завршили код Љубљанског града, дворца на брду изнад самог центра, уз један од најлепших погледа на залазак сунца изнад парка Тиволи и целе Љубљане.

Поглед на Љубљану с Љубљанског града

Други дан конференције започели смо мало раније, уз прво предавање под називом *Censorship and Self-censorship in Latvian Women's Writing: Reading Intimate in Anna Rumane-Kenina's Stories and Marija Eglite's Diaries*, које су одржале др Ева Еглаја-Кристосна (Eva Eglaja-Kristosne) и др Зита Каркл (Zita Karkla) заједно. Захваљујући њиховом излагању, сазнали смо нешто више о летонској књижевности и прихватили идеју да цензура није била само игнорисање постојања списатељица, већ и јавно и приватно исмевање, као и оштра и пристрасна критика која је у великоме утицала на женско стваралаштво. Како су све до двадесетих година двадесетог века само две списатељице биле укључене у летонски канон (Аспазија [Aspazija] и Ана Бригадир [Anna Brigadere]), ова два излагања су се усредредила на истраживање односа између цензуре, интимности и женског креативног процеса, проширивши концепт женске књижевности тако да укључи и аутобиографије. У обе студије показало се да је критика као средство цензуре утицала на женско стваралаштво тако што га је стишавала, а самим тим и гушила.

У излагању проф. др Елене Линдхолм (Elena Lindholm) на тему *Sapphic Love between State Censorship and Self-Censorship: the Case of Elena Fortun (1886-1952)*, упознали смо се с тиме како је и колико режим у коме је стварала одредио рад Елене Фортун. Била је врло успешна пре Франкове диктатуре, пишући дечје књиге о бунтовној јунакињи Силији (Celia). Међутим, након што је Франко дошао на власт, Фортун одлази из земље. Иако наставља да пише о истој јунакињи, види се разлика у томе како је она била описана пре и после тог тренутка. Све више се уклапа у „женски“ калуп и норме које је поставио Франков режим, што нас доводи до три кључна нивоа цензуре која се анализирају у овој презентацији, а то су: 1. директна државна цензура која је утицала на објављивање књига на шпанском тржишту током Франковог режима; 2. индиректни утицај шпанске државне цензуре на списатељицу у изгнанству; 3. аутоцензура женске хомосексуалне списатељице двадесетог века.

Затим смо чули проф. др Виолу Паренте-Чапкову на тему *Sexual Dissidence, Intimacy and (Self-)Censorship in Manuscript and Published Work*. Кроз ово излагање упознали смо се са студијом која се бави проблемом цензуре у објављеним радовима и необјављеним рукописима списатељица које су стварале на финском језику с краја деветнаестог века. Из поређења ових објављених радова и необјављених рукописа, на површину јасно излази проблем аутоцензуре, пошто су овим поређењем откривени смели пасуси који исказују јунакињине скривене фантазије – од идентификације с

проституткама до лезбејских тенденција.

Из предавања које је држала проф. др Ирена Селишник (Irena Selišnik), *Self-censorship, Family Interpretations of Women Lives and the Influence of Official Narrative*, сазнали смо за три студије у којима су срж интересовања документарне аутобиографије три жене које су живеле у исто време, биле истог занимања (учитељице) и биле удате. Оно што је занимало проф. Селишник, како је објаснила, било је да види како су жене говориле и писале о свом животу и како су приказивале најинтимније детаље (од трудноће до националне опредељености). Потом, како се формирала прича, који су аргументи коришћени, какав наративни стил је употребљен у исказивању најбитнијих животних одлука, и све то у оквиру ширег историјског контекста.

Мср Наталија Панас (Natalia Panas) одржала је предавање на тему *Double Censored Freedom? Moj život [My life] by Maga Magazinović*. Користећи категорију друштвене меморије као методу истраживања тога шта је функционисало у култури, Панас се бави тиме шта се преносило на медијум сећања, а шта се намерно искључивало цензуром из колективне свести као оно што се не уклапа у сам канон. Истакла је да је интима коју Мага Магазиновић исписује разбила све културолошке табуе тиме што је описивала блиске везе, стављајући акценат на оне романтичне, давала слободу својим мислима и отворено заговарала феминизам, и све то у оквиру два контрадикторна схватања цензуре: 1. моралног/еротског (које потиче из Краљевине Југославије) и 2. идеолошког/политичког (које долази из социјалистичке Југославије).

Излагањем проф. др Биљане Дојчиновић на тему *A Censorship of One's Own*, представљена нам је сажета анализа есеја Вирџиније Вулф (Virginia Woolf), *Professions for Women*, која нам је отворила питања аутоцензуре и самоограничавања. Проф. Дојчиновић је поставила питање шта је главни разлог због ког Вирџинија Вулф каже да избегава да пише о темама везаним за интиму. Узрок томе може се наћи у сексуалном насиљу које је претрпела у детињству и које помиње тек у аутобиографском есеју из 1939. године. Проф. Дојчиновић је предпочила да је циљ студије био да се испита како је ова траума утицала на стваралаштво Вирџиније Вулф и да ли је одсуство *интима/интимног* било мана или предност њеног стваралаштва.

Потом смо чули излагање др Сесилије Анел (Cecilia Annell) на тему *Intimacy, Desire, Sexuality: Strategies to Handle Censorship by Swedish 19th Century Women Authors*. У овом предавању истакнута је дихотомија „чисте“ и „сексуалне“ жене и начин на који је она функционисала кроз историју као снажан фактор цензуре за списатељице кад је у питању њихово писање о интимном, жудњи и сексуалности. Др Анел објаснила је да јој

је циљ био да истражи којим су се стратегијама шведске списатељице деветнаестог века користиле у борби против цензуре како би ипак писале о интими и сексуалности, а да је то могло да се схвати као продуктивни плод цензуре, не само репресивни. Неки од примера су: пренос жудње на другу „сексуалну“ жену; описивање пожуде код „чисте“ жене која јој се не предаје; описивање сексуалности међу женама; описивање религиозне чежње према Исусу Христу; описивање „чисте“ жене која осећа жудњу.

Мср Дајана Васиљевићова (Dajana Vasiljevićova) имала је реферат на тему *Reworking the Framework from the Literary Margin: The Croatian Female Writers and their Quest for Recognition from Late 19th Century to Early 20th Century*, у ком је истакла да је њен главни фокус на анализи различитих нивоа цензуре и аутоцензуре у приказу женског искуства наспрам доминантног дискурса. Механизми цензуре се не виде само у приватној кореспонденцији и аутобиографским текстовима, већ и у идеолошком тлачењу и патријархалном притиску присутном у наративима које су оставиле Драгојла Јарневић (Dragojla Jarnević), Јагода Трухелка (Jagoda Truhelka), Марија Јурић Загорка (Maria Jurić Zagorka) и Ивана Брлић Маџуранић (Ivana Brlić Mažuranić).

Излагање којим се конференција завршила одржали су др Примож Млачник (Primož Mlačnik) и др Ивана Зајц (Ivana Zajc), на тему *The Forbidden Speech: (Self)censorship in the Personal Correspondence of Women Writers of the Slovenian Modernism*. Указали су на то да је циљ њихове студије био анализа рукописа словеначких списатељица, међу којима су Марица Надлишек Бартол (Marica Nadlišek Bartol), Зофка Кведер (Zofka Kveder), Марица Стрнад (Marica Strnad) и Вида Јерај. Како је главни вид комуникације међу њима био епистоларне природе, главни облик аутоцензуре био је лингвистичке природе – уметање ћириличних слова као својствено кодирање текста и „скривање“ поруке кад су у питању *интимне* теме. Осим тога, чули смо нешто више о неколико случајева где су списатељице биле цензурисане од стране књижевних часописа, а које су оне саме описале у својој кореспонденцији.

Крај дана је пак уследио тек касније – након књижевне вечери у парку Тиволи, организованој поводом фестивала поезије и вина. Главна гошћа била је Керолин Форше (Carolyn Forché), америчка песникиња и активистиња, која је харизматичним излагањем представила свој пут песничког стваралаштва. Имали смо прилике да чујемо неколико песама из њене најновије збирке, на енглеском, као и на словеначком.

У парку Тиволи

Четврти дан летње школе провели смо на једном дивном излету – ишли смо у Нову Горицу, Горицију (Gorizia), Првачину (Prvačina), Випавски криж (Vipavski Križ) и Випаву (Vipava). Проф. Михурко Пониж нас је енергично водила кроз Нову Горицу и Горицију уз занимљиву причу о личностима битним за та места. Потом смо имали прилику да видимо Универзитет у Новој Горици и да на једном неформалном предавању, које је водила др Зајц, разменимо идеје на тему *Intimacy. Women Writers and Digital Humanities*. Др Зајц представила нам је улогу дигиталне хуманистике у анализи књижевности, њене предности али и могуће недостатке.

На тргу у Горицији

Све то је, наизглед, донекле пало у заборав, бар на неко време, када смо дошли прво на гробље у месту Првачина, па потом пред Музеј александринки (Društvo za ohranjanje kulturne dediščine aleksandrink) и чули емотивну причу о александринкама. Пожртвованост и сналажљивост којом су се ове жене из тог краја заузеле за своје породице у времену када други избор нису имале наводи нас на даља размишљања. У причи коју смо чули истакнуто је да о њима постоје различита мишљења, пошто се није благонаклоно гледало на ту пожртвованост. Није се сматрало да иду у тадашњу Александрију да чувају туђу децу зарад сигурности своје, већ да је то некаква врста каприца, као да „јуре“ новац, „слободу“ од својих мужева и/или деце, да желе да буду промискуитетне, неверне. Неке су биле изгубљене, отете у бело робље, неке можда и јесу користиле ту ситуацију, али већина је покушавала да помогне својој породици, иако је, условно речено, била део друге. Музеј опстаје и чува, као својеврсна временска капсула, не само информације о њима, већ и неке предмете које су доносиле, одећу, ситнице, слике, све оно што су њихове породице биле вољне да поделе са светом.

Код Музеја александринки

Одатле смо продужили до једног симпатичног места – Випавски криж, где смо уживали у неколико тренутака чистог мира, посматрајући Словенију и њено зеленило. У Випави смо имали прилику не само да се прошетамо, већ и да пробамо локални сладолед. Овај посве неформалан дан омогућио нам је да се мало више зближимо и упознамо, осим што је био врло поучан.

Претпоследњи дан био је, без сумње, обележен посетом проф. др Светлане Слапшак (Svetlana Slapšak). Пре њеног обраћања чули смо излагање проф. Дојчиновић о Јелени Ј. Димитријевић, док је проф. др Магдалена Кох (Magdalena Koch) као тему имала управо стваралаштво проф. Слапшак. Тај сјајни увод нас је увео у сâм разговор са проф. Слапшак, која је отворено говорила о својим искуствима са (државном) цензуром, дала нам увид у време које је прошло (Београд осамдесетих година двадесетог века), а које се вероватно неће поновити, бар не ускоро.

Светлана Слапшак

Атмосфера на предавању проф. Слапшак

Задала нам је својеврсни домаћи задатак – да урушимо капитализам, јер он стоји у корену свих тренутних проблема, почевши од еколошких. Искрено нам је открила своју „тајну“ стваралаштва и који су чиниоци потребни за успех у писању – 1. супруг/партнер који ће нас безусловно подржавати, у сваком смислу, 2. мачке, као својеврсни вид терапије у току самог процеса писања, 3. време. Време као главни фактор, који нам тренутни (капиталистички) систем једе – у свим областима. Све речи проф. Слешпак остале су нам урезане у сећање, као и њена срдачност, хумор и идеје – она је употпунила цео наш боравак и радионице, и за то јој неизмерно хвала.

Опуштени разговори после предавања

Следећу тему, *Modernism and Intimacy vs. Patriarchy: Isidora Sekulić Enters Serbian Literary Scene*, представиле су нам заједно проф. Дојчиновић и проф. Кох. Имале смо прилику да чујемо више о стваралаштву Исидоре Секулић, колико је њен начин писања био прогресиван за време и друштвене прилике у којима је стварала, али и колико то није било препознато, прихваћено и похваљено тада.

Завршног дана слушали смо два предавања: прво је одржала проф. Долежал на тему *Intimacy in Prose and Novels of South Slavic Women Writers (Zofka Kveder and Julka Chlapac Dorđević)*, где смо могли да видимо прегршт примера (слика, тј. копија) њихових писама и радова и схватили значај њиховог стваралаштва које је одолело стриктним правилима како интимност сме да се прикаже у књижевности.

Друго предавање је одржала проф. др Надежда Александрова (Nadezhda

Alexandrova) на тему *Women as Protagonists in Popular fiction in the Ottoman empire: four Bulagarian case studies from the 19th century*. Проф. Александрова је систематично и енергично представила четири студије кроз које нам је указала на то да су ипак неки „проблеми“ универзални, независно од територије на којој одређена књижевност настаје.

Сва ова предавања и радионице отворила су многа питања у оквиру домена књижевности и културе, што нам свима може служити као почетна тачка за даља истраживања. Срдачност којом смо дочекани и које није мањкало ни у једном једином тренутку за свих шест дана, широкоумност свих предавача и воља за разговором, различито академско искуство и предавача и (нас) учесника, све то је учинило да ова летња школа буде једно од најдрагоценијих академских искустава која сам (до сада) доживела.

---

¹ <https://www.fsk.si/sr/category/вила-златица/>